

در شرح والیان و استانداران پیشین آذربایجان و با مطالعه و کاوش درباره چگونگی انتصاب و اقتضای دوران ماموریت والیان و استانداران می توان ویژگی های آنها را بنا به مقتضای زمانی در شش فصل و مقطع تاریخی از اوان سلسله قاجار تا حال حاضر مورد مطالعه قرار دهیم.

1- از سال 1228 تا سال 1285 هجری شمسی

از سال 1324 ه . ق برابر 1228 ه . ش تاریخ جلوس ‍ ناصرالدین شاه به تخت سلطنت تا سال 1285 هجری شمسی آغاز صدور فرمان مشروطیت به دست مظفرالدین شاه قاجار در این دوران تبریز ولیعهد نشین بود. استانداری و یا شخصیتی به نام استاندار در میان نبود بلکه ولیعهد از افرادی از اولاد یا بستگان و احفاد سلاطین قاجار را بعنوان فرمانروا، بیگلر بیکی یا پیشکار بر می گزید. بطور کلی در زمان ناصرالدین شاه تبریز ولیعهد نشین بود که ولیعهدها سمت حاکم تبریز را نیز داشتند. اسامی این حاکمان عبارتند از:

- نائب السطنه عباس میرزا
- فریدون میرزا
- قهرمان میرزا
- بهمن میرزا
- حشمت الدوله حمزه میرزا
- نصرت الدوله
- ناصرالدین میرزا
- رکن الدوله
- مظفرالدین میرزا
- موالدوله
- عزیر خان
- میرزا احمد منش باشی
- عین الدوله

2- از سال 1285 تا سال 1299 هجری شمسی

از آغاز صدور فرمان مشروطیت (1285 ‍ ش) تا کودتای سوم اسفند 1299 شمسی پس از کودتای محمدعلی میرزا شاه قاجار و دوره استبداد صغیر قیام مسلحانه مردم تبریز به رهبری مرکز غیبی و فرماندهی سردارانی چون ستارخان به پیروزی نزدیک می شد دولت استعماری انگلیس از ترس تعمیق انقلاب و گسترش آن به سایر مناطق روسیه تزاری را تحریک نمود که قوای خود را وارد آذربایجان کند در این دوران که در آذربایجان مثل سپهسالار، عین الدوله ، فخرالسلطنه ، تنکابنی و شجاع الدوله ها از طریق دولت روس گماشته می شدند عملا حافظ منافع شرق و غرب و اعضا یا طرفداران سازمان فراماسونری بودند.

والیان و پیشکاران آذربایجان در این دوره عبارتند از:

- 1 - فتحعلی خان صاحب‌دیوان 1288 ه . ق 1246 ه . ش
- 2- میرزا قهرمان امیر لشگر
- 3- میرزا محمدحسین خان سپهسالار اعظم 1296 ه . ق 1254 ‍ ش
- 4- علاالدوله محمدرحیم خان امیرنظام 1298 ه . ق 1256 ‍ ش
- 5- علاالدوله حسنعلی خان کروی سالار لشکر 1299 ‍ ش 1270 ‍ ش
- 6- میرزا عبدالرحیم قائم مقام تا سال 1312
- 7- شاهزاده عبدالمجید میرزا عین الدوله تا کشته شدن ناصرالدین شاه

- 8- میرزا حسین خان ادیب السلطنه سمیعی 1312 هـ زجی؛ ش
- 9- امین الدوله 1313 هـ زجی؛ ش 1271 هـ زجی؛ ش
- 10- نظام السلطنه 1319 هـ . ق 1277 هـ زجی؛ ش
- 11- محمدباقر خان سردارکلی تا سال 1323 هـ . ق 1281 هـ زجی؛ ش
- 12- نظام الملک تا اوایل انقلاب تبریز

3- از سال 1299 تا سال 1320 هجری شمسی

از آغاز حکومت کودتاگران سوم اسفند تا سقوط رضا شاه شهریور 1320 شمسی : الیان و استانداران این دوران اکثراً افرادی منفور همچون مستوفی و یا افراد تحمیل شده از طرف وزارت جنگ بودند و استانداران عملاً با توجه به مفتضیات حاکم عاری از قدرت و کفایت بودند.

4- از سال 1320 تا سال 1325 هجری شمسی

از سال 1320 تا 21 آذر 1325 آذربایجان عملاً در اشغال روسها قرار گرفته و پیوسته دستخوش سیاستها و دست اندازیهایی حزب توده و فدائیان و دموکراتها بود در این فاصله آذربایجان مدتها بی سرپرست ماند.

5- از سال 1325 تا سال 1357 هجری شمسی

استانداران دوره سلطنت محمدرضا پهلوی اکثراً ماسونیک یا وابسته کابینه های طرفداران انگلیس و آمریکا و مجری سیاست عمومی دولت های وقت در استان بودند. در این دوره افراد ذیل به عنوان استاندار در منطقه آذربایجان منصوب شدند: رجبعلی منصور، منوچهر اقبال، محمد شاه بختی، عباسقلی گلشائیان، ابراهیم زند، محسن رئیس، موسی مهام، علی دهقان، محمدعلی صفاری، تقی سرلک، عزت الله ضرغام، اسکندر آزموده و جعفر شفقت.

6- دوران نظام جمهوری اسلامی ایران

در عصر انقلاب اسلامی، استانداران انقلابی و تلاشگر قدم به عرصه نهادند و منشأ خدمات بی شماری به مردم استان شدند. استانداران آذربایجان شرقی در این دوره عبارتند از:

[رحمت الله مقدم مراغه ای](#)

[نورالدین وحیدی غروی](#)

[محمد علینژاد سارخانی](#)

[حسین طاهری](#)

[حسین عابدینی](#)

[اکبر پرهیزکار](#)

[علی عبدالعلی زاده](#)

[یحیی محمدزاده](#)

[محمدعلی سبحان الهی](#)

[محمدکاظم معمارزاده](#)

[احمد علیرضاییگی](#)

[اسماعیل حیارزاده](#)

[مجید خدابخش](#)

[محمدرضا پورمحمدی](#)

[زین العابدین رضوی خرم](#)

[مالک رحمتی](#)

[بهرام سرمست](#)